

Г. Д. Мельник,
здобувач, Національний університет водного господарства і природокористування, м. Рівне

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ІНВЕСТИЦІЙНО- ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано основні тенденції відтворення лісів у розрізі економічних районів України. Виявлено регіональні особливості природного поновлення лісу. Запропоновано для окремих економічних районів механізми інвестиційного забезпечення розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу.

The article analyzes the main trends of forests play in terms of economic regions of Ukraine. Of regional peculiarities of natural forest regeneration. A separate economic regions for investment mechanisms to ensure expanded reproduction wood resource potential.

*Ключові слова: відтворення лісів, інвестиційне забезпечення, державна корпорація, кооперативний рух.
Key words: regeneration of forests, investment security, public corporation, cooperative movement.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Збалансований розвиток лісового господарства та нарощення асиміляційного потенціалу територій вирішальною мірою пов'язані з темпами та масштабами розширеного відтворення лісового фонду. Тим більше, що Україна відноситься до групи європейських країн з найнижчим рівнем лісистості. Незважаючи на те, що законодавчо закріплено бюджетне фінансування лісовідновлення, цього аж ніяк не вистачає для відтворення лісових біоценозів у тих масштабах, які дозволятимуть ефективно функціонувати регіональним лісогосподарським комплексам та сприятимуть зміцненню територіальних систем організації продуктивних сил. Існуюча тривалий період система бюджетного фінансування процесів лісовідновлення має бути доповнена широким спектром мотиваційних важелів та інструментів, які стимулюватимуть особисті селянські господарства, сільськогосподарські підприємства та некомерційні організації до здійснення діяльності, пов'язаної з розширенням площ лісового фонду.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема розширеного відтворення лісового фонду загострилася на початку 90-х років, коли вітчизняні деревообробні підприємства втратили зв'язки з російськими постачальниками деревини. Втрата зв'язків з лісгосподарськими підприємствами Російської Федерації призвела до активізації лісгосподарських робіт у державних та міжгосподарських лісах України. За певний період у зв'язку з тим, що не завжди лісгосподарські підприємства дотримувались принципів невиснажливого лісокористування, значно погіршилася породно-вікова структура лісового фонду. З огляду на це у працях вітчизняних вчених О.Фурдичка, О. Голуба, І. Лицура, І. Синякевича, Є. Мішеніна, М. Хвесика та інших [1; 3—5; 7; 8] пропонуються шляхи активізації процесів заліснення, обґрунтовуються методи стимулювання лісгосподарських підприємств та приватних суб'єктів підприємницької діяльності до організації плантаційного лісорозведення, розширення масштабів агролісомеліоративних заходів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Цілями даної публікації є аналіз регіонального розподілу земель лісового фонду, основних тенденцій відтворення лісів та природного поновлення лісу в розрізі економічних районів, визначення перспективних форм інвестиційного забезпечення розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу в різних природно-кліматичних зонах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У розрізі економічних районів найбільші площі земель лісового фонду спостерігаються у Поліському та Карпатському економічних районах і становлять відповідно 3345,7 та 2267,9 тис. га. В інших економічних районах площі земель є значно меншими, що вимагає ще більш прискіпливого підходу до політики відтворення лісів на цих територіях. Найменша площа земель лісового фонду має місце у Придніпровському та Донецькому економічних районах і становить відповідно 488,3 та 553,2 тис. га (рис. 1).

У всіх економічних районах частка площі рубок лісу в загальній площі земель лісового фонду становить менше 5%, а у Придніпровському та Причорноморському не перевищує і 2%. Такий рівень цього показника зумовлений невисокою часткою стиглих деревостанів у віковій структурі лісового фонду більшості економічних районів. З огляду на це варто ще більш раціоналізувати процес лісокористування на цих територіях, зокрема зменшити розмір неочищених площ, обсягів залишків деревини на лісосіках, продуктивніше використовувати неліквідну деревину. Ще більш яскравим проявом незадовільної вікової структури лісового фонду є незначні площі рубок головного користування. Якщо у Поліському та Карпатському економічних районах вони складають відповідно 13,4 та 7,4 тис. га, то в інших економічних районах вони становлять менше 4 тис. га.

Занепокоєння викликає факт того, що у 2010 році порівняно з 2000 роком майже у всіх економічних районах (за винятком Східного) спостерігалася зменшення площ рубок догляду за лісом у молодих насадженнях. Така тенденція є свідченням недостатнього комплексу робіт щодо забезпечення науково обгрунтованого ведення лісового господарства. Відсутність своєчасних рубок догляду призводить до уповільнення росту

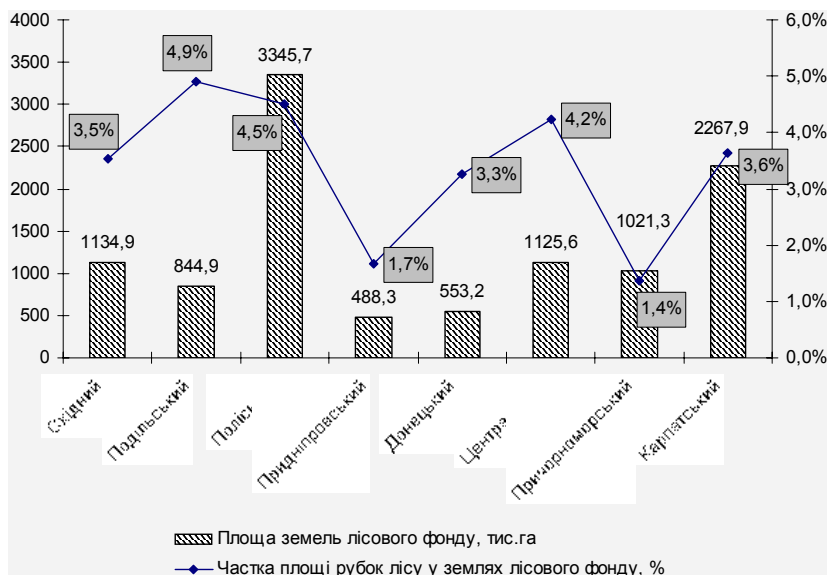

Рис. 1. Частка площі рубок лісу у структурі земель лісового фонду в розрізі економічних районів у 2010 році (За даними Державної служби статистики України)

деревостанів та надмірної захаращеності заліснених територій. Ще одним негативним моментом в цьому плані є те, що окремі рубки головного користування фіксуються як рубки догляду, оскільки з останніх не стягується плата за спеціальне використання лісових ресурсів та земель лісового фонду. Підрозділи Держлісагентства та Мінприроди мають жорсткіше регулювати процеси рубок догляду, щоб забезпечувати збалансований розвиток деревостанів та упереджувати прояви несанкціонованого використання деревини, яка не досягла віку стиглості.

Запорукою збалансованого лісокористування та сталого розвитку лісового господарства є відтворення лісів на землях лісового фонду. За період з 1990 по 2010 рік у розрізі економічних районів спостерігалася позитивна динаміка в масштабах відтворення лісів на землях лісового фонду. Це пов'язано з пріоритетами національної лісової політики, які спрямовані на нарощення асиміляційного потенціалу територій та підвищення рівня лісистості. Найбільші площі відтворення лісів за аналізований період мають місце у Поліському та Карпатському економічних районах. У першому з них у 2010 році порівняно з 1990 площи відтворення лісів збільшилася на 8098 га. У Карпатському економічному районі збільшення площі відтворення лісів склало 1571 га (табл. 1). По інших економічних районах також за аналізований період у динаміці відтворення лісів спостерігаються позитивні тенденції.

Особливо інтенсивно площі відтворення лісів збільшилися у Подільському та Донецькому економічних районах. Це свідчить про системну роботу державних лісогосподарських підприємств, адміністрацій природно-заповідних територій та органів місцевого самоврядування щодо заліснення підлеглих їм територій.

Таблиця 1. Відтворення лісів на землях лісового фонду в розрізі економічних районів за період 1990–2010 роки, га*

	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Східний	2668	3106	3718	5955	6874	6918	7530	8409	5802
Подільський	2890	3165	3060	4466	5109	5741	7576	7087	6328
Поліський	10990	13689	13740	20533	23968	26066	25664	22455	19088
Придніпровський	1145	1637	1365	1949	2332	3628	3999	7026	6325
Донецький	1842	1515	2217	5076	5441	6310	5053	7694	8195
Центральний	4252	4095	3825	5578	5504	5891	5679	5870	4653
Причорноморський	5096	2712	1075	2569	4741	6790	11133	10124	9547
Карпатський	8575	8479	8806	12512	12721	12280	13596	12247	10146

*за даними Державної служби статистики України

Таблиця 2. Природне поновлення лісу в розрізі економічних районів за період 1990—2010 роки, га*

Важливою складовою відтворення лісів є природне поновлення лісу. Якщо у 1990 році у більшості економічних районів (Східному, Подільському, Придніпровському, Донецькому та Центральному) природне поновлення лісу майже не мало місця, то у 2010 році воно значно інтенсифікувалося, особливо у Центральному економічному районі. У 2010 році порівняно з 1990 роком

*за даними Державної служби статистики України.

у Поліському економічному районі площі природного поновлення лісу зросли більш ніж у 10 разів (табл. 2). Це пов'язано з деформаціями в аграрному секторі економіки, які вивели з продуктивного господарського обороту значні площі сільськогосподарських угідь внаслідок чого вони почали інтенсивно заліснюватись. З одного боку, це звужує просторовий базис розвитку сільського господарства, а з іншого — сприяє зміцненню агроландшафтів. Природне поновлення лісу є важливою складовою збалансованого лісовідтворення, оскільки дозволяє без значних затрат фінансових ресурсів формувати потенціал для нарощення лісосічного фонду як в середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Проривних змін у масштабах підвищення рівня лісистості територій за наявного стану фінансування та інвестиційних можливостей модернізації матеріально-технічної бази використання, відновлення та відтворення лісоресурсного потенціалу досягти над-

державну лісову корпорацію від існуючих інститутів розвитку.

1. Оскільки державна корпорація самостійна комерційна організація, вона зможе більш гнучко реагувати на зміни ринкових умов, ніж який-небудь державний орган.

2. Процес надходження грошових коштів від державної корпорації до кінцевого одержувача інвестиційних ресурсів менш розтягнутий у часі і не супроводжується високими адміністративними бар'єрами, на відміну від аналогічної процедури по вертикалі державної фінансової системи.

3. Перспективи первинного розміщення акцій як джерела залучення коштів для фінансування капіталомістких проектів у лісовому секторі вже приймають чіткі обриси для багатьох інвесторів. У той же час це не означає, що попит на лісові компанії з боку інвесторів буде перевищувати пропозицію. Тому на першому етапі державна корпорація може виступати в якості інвестора при середньому розміщенні акцій компаній вітчизняного лісового господарського комплексу. Виручені від продажу паперів додаткової емісії кошти будуть направлені на фінансування пріоритетних для компаній інвестиційних проектів [2].

звичайні проблеми лісової території. Підприємства лісового господарства мають відбудувати з врахуванням регіональних особливостей відтворення лісоресурсного потенціалу.

На базі державних лісгосподарських підприємств Поліського економічного району варто створити державну корпорацію, яка забезпечить більш високий рівень концентрації фінансових ресурсів, що підвищить ймовірність достатнього інвестиційного забезпечення реалізації проектів модернізації лісозаготівельного та деревообробного обладнання.

Держава створює корпорацію і є її єдиним засновником в особі агентства з управління державним майном. За рахунок первинного внеску в статутний капітал у корпорації з'являються грошові кошти, які в подальшому спрямовуються на фінансування пріоритетних інвестиційних проектів оновлення матеріально-технічної бази лісозаготівельного виробництва. Окупність державних вкладень відбувається за рахунок збільшення додаткових податкових виплат. А доходи корпорації формуються з додаткових надходжень тих інвестиційних проектів, які будуть об'єктом її вкладень. Таким чином, державні фінанси будуть трансформуватися в реальні інвестиції. Тут можна виділити наступні фактори, які вигідно відрізняють

У Карпатському економічному районі державні лісогосподарські підприємства варто об'єднати з приватними підприємницькими структурами у формі кластерних утворень, учасниками яких стануть також органи регіональної влади та фінансово-кредитні установи. З одного боку, це сприятиме дотриманню балансу інтересів при використанні місцевого лісоресурсного потенціалу, а з іншого — нарощенню інвестиційних можливостей лісогосподарських підприємств за рахунок співпраці в межах кластера з фінансово-кредитними установами. Якраз через відсутність узгоджених дій державних лісогосподарських підприємств, екологічної інспекції та органів місцевої влади у другій половині 90-х років минулого століття у Карпатському економічному районі інтенсивно проводились несанкціоновані вирубки лісу, що призвело до посилення проявів природних катастроф у гірських районах.

Під кластером розуміється комплекс підприємств (промислових компаній, дослідних центрів, наукових установ), органів державного управління, профспілок, громадських організацій на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічної ланцюгом. Ці комплекси є альтернативою секторальному (галузевому, корпоративному) підходу [6].

Економічний район	1990	2000	2010
Східний	0	110	172
Подільський	0	347	372
Поліський	565	2324	4588
Придніпровський	0	73	58
Донецький	0	69	118
Центральний	33	16	236
Причорноморський	1508	1586	2136
Карпатський	0	3329	3636

Саме лісовий кластер має ряд переваг над іншими формами державно-приватного партнерства, які можуть бути інституціоналізовані в лісовому секторі. Нестатутний та добровільний характер об'єднання оптимізує склад учасників, встановлює в стосунках між ними атмосферу довіри та партнерства, що дає можливість підтримувати обмін інформацією, спрощувати доступ до технологій, які є передовими як на вітчизняному, так і на світовому ринках.

У межах кластера в разі несприятливої кон'юнктури на ринках деревини його учасники можуть надавати один одному переваги над іншими суб'єктами лісових відносин. Кластер дозволяє завдяки консолідації зусиль місцевої влади, лісгосподарських підприємств та фінансово-кредитних установ підвищувати інвестиційну привабливість лісгосподарських проектів, що дасть можливість нарощувати рівень капіталізації лісових та лісгосподарських активів і в кінцевому підсумку забезпечувати високий рівень конкурентоспроможності лісового сектора. Більше того, інституціональна підсистема лісового кластера є доволі гнучкою і надзвичайно адаптованою до умонтування нових елементів, що дозволяє вводити в його склад освітні системи, які перманентно будуть вирішувати проблему кадрового забезпечення окремих видів лісгосподарської діяльності [8].

У Центральному та Подільському економічних районах необхідно стимулювати створення на базі державних лісгосподарських підприємств лісових асоціацій. Асоціація — це та форма об'єднань підприємств, при якій в єдиному центрі концентруються функції управління і координації лісгосподарською діяльністю, але при цьому її учасники зберігають фінансову незалежність. Об'єднавшись в асоціації, лісгосподарські підприємства декількох адміністративних районів зможуть реалізувати ті інвестиційні проекти, які є необхідними для кожного з них, але яких вони поодиночки реалізувати не можуть. Це, в першу чергу, створення підприємств по плантаційному лісорозведенню, лісових розсадників та спеціалізованих консалтингових агентств.

У Причорноморському, Східному, Придніпровському та Донецькому економічних районах, які не відзначаються високим рівнем лісистості і де головним завданням національної лісової політики є зміцнення захисної функції лісів, у сільській місцевості варто стимулювати кооперативний рух щодо розширення масштабів агролісомеліорації та створення захисних лісосмуг. Такого типу кооперативи мають створюватися у формі споживчих кооперативів, тобто таких, які формуються на базі особистих селянських господарств, фермерських господарств та окремих сільськогосподарських підприємств, що дозволить здійснювати необхідні для усіх учасників лісгосподарські та лісоохоронні заходи (садіння лісу, організація природного поновлення лісу, розбудова рекреаційної інфраструктури), що упереджуватиме прояви водної та вітрової ерозії, сприятиме створенню передумов для розвитку зеленого туризму та організації мисливського господарства.

ВИСНОВКИ

Підвищення рівня лісистості окремих регіонів країни при нинішньому рівні бюджетного фінансування та обмеженості інвестиційних можливостей лісгосподарських підприємств досягти надто проблематично. Необхідно формувати інституціональні передумови для впровадження в практику господарської діяльності сучасних форм інвестиційного забезпечення реалізації проектів розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу. Відмінність природно-ресурсних умов ведення лісового господарства в окремих регіонах вимагає застосування диференційованого підходу до вибору інституціональної форми ведення лісгосподарського бізнесу, дозволить поєднувати адміністративний ресурс органів влади, виробничо-технічний потенціал лісгосподарських підприємств та фінансові можливості банківських установ у напрямі розширеного відтворення лісового фонду адміністративних областей України.

Література:

1. Голуб О. Лісове господарство і бюджетна система України: проблеми та можливості їх вирішення / О. Голуб // Економіка України. — 2000. — №5. — С. 28—34.
 2. Котиков Д.В. Управление инвестиционными проектами в лесном секторе экономики: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами — промышленность)" / Д.В. Котиков. — М., 2008. — 20 с.
 3. Лицур І.М. Еколого-економічні проблеми просторової організації лісового комплексу України / І.М. Лицур. За ред. д.е.н., проф., акад. НАН України Б.М. Данилишина. — К.: РВПС України НАН України, 2010. — 317 с.
 4. Мішенін Є.В. Соціальна відповідальність у лісовому комплексі України: структуризація проблеми та напрями реалізації / Є.В. Мішенін, О.В. Степанова // Продуктивні сили України. — 2007. — №2. — С. 236—246.
 5. Синякевич І. Лісове господарство України в ХХІ ст.: сценарії розвитку / І. Синякевич, І. Соловій, А. Дейнека // Економіка України. — 2007. — №9. — С. 72—81.
 6. Сорокин Д.А. Создание специализированных лесохозяйственных предприятий и их адаптация к системе управления лесным кластером среднего Приангарья: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами — промышленность)" / Д.А. Сорокин. — М., 2008. — 20 с.
 7. Фурдичко О.І. Стратегія удосконалення лісового комплексу України у контексті просторового розвитку / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров, Г.Б. Гладун, Р.Р. Возняк // Агроекологічний журнал. — 2007. — №3. — С. 11—16.
 8. Хвесик М.А. Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян, Ю.М. Хвесик, С.М. Демидюк. — Луцьк: ПВД "Твердиня", 2010. — 488 с.
- Стаття надійшла до редакції 27.05.2012 р.*